

História trojčlennosti sociálneho organizmu

David Sulík

Autorom myšlienky trojčlennosti sociálneho organizmu bol rakúsky filozof a zakladateľ antropozofie Rudolf Steiner (1861-1925). Steiner žil v dobe končiaceho sa 19. a začiatku 20. storočia, v dobe plnej prevratných zmien vo vede, technike a umení. Bola to tiež doba veľkých sociálnych zmien a otrasov, keď sa staré feudálne systémy rozpadali a prichádzali nové politické a hospodárske pomery. Veľkým prelomom bola prvá svetová vojna, ktorá Steinerom hlboko otriasla a priviedla ho k presvedčeniu o nevyhnutnosti zásadných spoločenských zmien. Dôsledky prvej svetovej vojny sa veľmi negatívne prejavili práve v porazenom Nemecku a Rakúsko-Uhorsku, v krajinách, kde Steiner žil a pôsobil. Nastal rozpad oboch monarchií, následne veľké zmeny hraníc a vznik nových štátov. Popri tom prebehla séria neúspešných bolševických pokusov o revolúciu v Nemecku a Maďarsku. Objavili sa tiež obrovské sociálne problémy v podobe platenia reparácií, hyperinflácie, veľkej nezamestnanosti a nedostatku potravín a tovarov. V Rusku došlo k uchopeniu moci bolševikmi a vypuknutiu občianskej vojny. Táto situácia spolu s uvedomovaním si hlbších zákonitostí vývoja ľudskej spoločnosti prispela k tomu, že sa Steiner rozhodol načrtnúť koncept spravodlivejšej spoločnosti.

Nadviazal na ideály francúzskej revolúcie, ktoré považoval za stelesnenie princípov (archetypov) inšpirujúcich ľudstvo z vyšších svetov. Sú to ideály slobody, rovnosti a bratstva. Nie sú to len prázdne heslá, sú to reálne hodnoty a ciele vývoja ľudstva, zasvätencom dobre známe. V čase francúzskej revolúcie boli prvýkrát deklarované na verejnosti, ale ľudia a ani doba ešte neboli zrelé pre ich plné pochopenie. No semená týchto myšlienok boli zasadené do hlavného prúdu ľudského myslenia a postupne dozrievali. Cesta hľadania ideálnej spravodlivej spoločnosti sa začala.

Aby bol sociálny organizmus zdravý, má človek pôsobiť v každom z troch článkov spoločnosti tak, aby to bolo v súlade s potrebami sociálneho organizmu, ktoré sú:

-

Sloboda v oblasti kultúrno-duchovnej

-

Rovnosť v oblasti politicko-právnej

-

Bratstvo v hospodárskom živote

Zmysel týchto princípov a ich vzájomné prepojenie v spoločnosti nazval Steiner trojčlennosť sociálneho organizmu (ďalej len „TSO“) alebo skrátene aj sociálna trojčlennosť. Cieľom TSO je dosiahnuť spravodlivejšie spoločenské usporiadanie dosiahnutím správneho pomeru ľudských práv a povinností (slobody a zodpovednosti). Podstatu a štruktúru TSO Steiner definoval pomocou troch oblastí, ktoré podľa neho vždy tvorili základ akejkoľvek organizovanej formy ľudského spoločenstva: hospodárstvo, kultúra, právo. TSO nie je spojená so žiadnou ideológiou, je to čistá idea, ktorá vychádza z ducha človeka, z jeho slobodného myslenia.

Ideu TSO začal Steiner verejne formulovať v roku 1917 na požiadanie grófa Otta Lerchenfelda, dlhoročného antropozofa, ktorý sa na neho obrátil s otázkou, či by vedel v chaose vojny predložiť nejaký zmysluplný koncept vytvorenia spravodlivejšej spoločnosti. Steiner hneď reagoval. V nasledujúcich týždňoch sformuloval ideu TSO, ktorá v ňom žila už dlhšiu dobu. Táto idea mala byť vytýčená ako stredoeurópsky program v protiklade k Leninovým a Wilsonovým návrhom riešenia politickej a národnostnej otázky Európy, v kontexte rozpadu Rakúsko-Uhorskej a Nemeckej monarchie.

Samotnému predloženiu konceptu TSO predchádzali politické prehlásenia, ktoré mali formu memoránd a boli predložené Steinerom samotným alebo prostredníctvom rôznych vplyvných osôb vedúcim politikom Nemecka a Rakúska. Steiner osobne komunikoval s nemeckým ministrom zahraničia Kuhlemannom, s princom Maxom Badenským, s rôznymi dôstojníkmi, politikmi, diplomatmi a vedúcimi hospodárskymi pracovníkmi. Záujem síce prejavovali viacerí, všetkým však chýbala odvaha verejne sa k týmto ideám priznať. Aj posledný rakúsky cisár Karol I. Habsburský, ktorý mal záujem o reformu monarchie a rozmyšľal nad jej konfederatívnym usporiadaním, bol oboznámený s myšlienkami TSO. No bolo už príliš neskoro. Politický tlak a porážka v I. svetovej vojne už nedala cisárom šancu na žiadne reformy. Vyhrala americká idea na sebaurčenie národov a v strednej Európe sa sformovali nové štáty. Rakúsko-Uhorsko ako aj Nemecko tak prepásli historickú šancu vybudovať v strednej Európe priestor skutočnej slobody, rovnosti a bratstva v duchu TSO.

Vo februári 1919 na prosbu továrníkov a antropozofov Molta a Ungera skoncipoval Steiner memorandum „Výzvo k nemeckému ľudu“. Túto výzvu podpísalo veľa ľudí a slúžila k otvorenej kampani za presadzovanie myšlienok TSO v nemeckom štáte Württenbersko. V marci 1919 predložil výbor pre TSO, ku ktorému okrem Molta, Ungera a Steinera patrili tiež Wilhelm von Blume (tvorca novej Württenberskej ústavy) stuttgartskej verejnosti ideu TSO. Vzápätí Steiner svoju koncepciu TSO písomne sformuloval v knihe „Hlavné body sociálnej otázky“, ktorú vydal v apríli 1919. Po

vydaní knihy začal v Nemecku so sériou prednášok na verejnosti. Vystupoval v prostredí robotníkov, prednášal po celej krajine, dokonca vydával časopis venovaný TSO.

Steiner bol dlhé roky obľúbeným a vyhľadávaným učiteľom v robotníckej večernej škole v Nemecku. Na rozdiel od drivej väčšiny kaviarenských marxistov a bolševických revolucionárov, ktorí pochádzali z meštiackeho a buržoázneho prostredia, poznal dušu robotníka dobre. Sám pochádzal z veľmi skromného prostredia, fyzická práca a remeselné zručnosti mu neboli cudzie. Preto pre Steinera bolo dôležité, aby myšlienku TSO pochopili práve robotníci a bežní ľudia a prijali ju za svoju ako protiváhu hroziaceho bolševizmu.

V Stuttgarte myšlienky TSO veľmi rezonovali v širokej verejnosti. Každý deň mal Steiner prednášku o TSO na rôznych miestach, ako boli robotnícke domy, hostince a samozrejme továrne, sklady a pod. Raz rečnil aj vo veľkom cirkusovom stane za mestom pred niekoľko tisíc členným, veľmi živým proletárskym publikom a hovoril naozaj tak, že vedel zaujať a zrozumiteľne vysvetliť týmto jednoduchým ľuďom svoje myšlienky. Na Steinerovi vidno jeho obrovský zápal pre vec a znalosť ľudí. Ukazuje to šírku jeho osobnosti, ako sa s ľahkosťou vedel pohybovať a diskutovať so všetkými vrstvami spoločnosti od aristokracie, kléru, mešťanov, filozofov, umelcov až po bežných ľudí.

V niektorých nemeckých podnikoch začalo vznikáť hnutie podnikových rád. Boli to zoskupenia robotníkov nezávislých od odborov a politických vplyvov. Robotníci mali spolurozhodovať o výrobných procesoch, riadení a organizovaní výroby, prostredníctvom robotníckych rád a v partnerskom vzťahu s majiteľmi továrni. V spolupráci všetkých podnikových rád v jednom regióne videl Steiner možnosť vzniku skutočnej hospodárskej kooperácie v zmysle bratstva. Podnikové rady však narazili na tvrdý odpor majiteľov podnikov, ktorí sa nechceli vzdať absolútneho rozhodovania a tiež odborov, ktoré sa obávali straty vplyvu. Pod vplyvom bolševických revolúcií v Rusku ale aj v Nemecku sa politická a hospodárska elita bála akýchkoľvek reforiem a zmien, preto bola pripravená aj tvrdo zakročiť. Hnutie podnikových rád bolo zakázané a vytváranie TSO cestou verejnej spoločensko-občianskej angažovanosti sa zastavilo.

Odvtedy sa koncept TSO snažia aplikovať v praxi hlavne ľudia zaoberajúci sa antropozofiou v rôznych inštitúciách vzniknutých z impulzov antropozofie, napr. vo waldorfských školách, podnikov na výrobu liečiv a kozmetiky Weleda a Wella, alebo aj v niektorých firmách vlastnených alebo riadených antropozofmi. Na základe inšpirácie zo Steinerových sociálno-ekonomických teórií založil v roku 1967 právnik E. Barkhoff etické bankovníctvo. Tento krok mal dokázať, že aj vo finančnom sektore je možné pracovať s ohľadom na etické, sociálne a ekologické aspekty. V súčasnosti existuje vo svete viacej etických bánk, napr. v Nemecku (GLS), v Holandsku (Triodos-Bank) a vo Švajčiarsku (BCL).*

Dôsledná aplikácia princípov TSO by znamenala celkom zásadný zvrät a zmenu doterajších spoločenských pomerov. Ak by sa podľa Steinera podarilo v čase po I. svetovej vojne aspoň v Nemecku vo väčšej miere aplikovať do spoločenského života myšlienky TSO tak, aby došlo k zjavným a zásadným zmenám v hospodárskej, politickej a kultúrnej oblasti, predišlo by sa hospodárskej kríze a II. svetovej vojne. To predvídal ako nevyhnutný dôsledok nezmeneného politického a ekonomického myslenia. Ďalšiu vhodnú príležitosť pre pochopenie konceptu TSO, ako aj snahu o jeho zavedenie do praxe, videl až o 80 rokov neskôr, t.j. v čase okolo roku 2000. A skutočne. Zo strán mnohých občianskych hnutí a aktivít silnie v Európe volanie nielen po čiastočných reformách a opravách starého systému, ale aj po celkovej hĺbkovej zmene spoločenských pomerov. To je volanie doby, volanie po novom spoločenskom systéme. Ak si dostatok ľudí uvedomí, že zmena najskôr musí nastať v nich samých a budú mať aspoň na inštinktívnej úrovni správny cit pre zdravé usporiadanie spoločnosti, vtedy bude rásť nádej na vytvorenie novej spoločnosti podľa princípov TSO.

* Najnovšie zažívajú boom etické banky v Španielsku (Coop57, Jak, Fiare, Trocobank), ktoré sa na základe neutešenej ekonomickej situácie a vďaka propagácii zo strany hnutia Indigna- dos (Rozhorčení) stávajú v krajine alternatívou k nefungujúcemu bankovému systému.